

نظری اجمالی به دیدگاه اقتصادی حضرت شوقی ربّانی

در رابطه با اتحادیه جهانی بهائی

هوشمند بدیعی

حضرت شوقی ربّانی در تعدادی از توفیعات خود به عبارت Bahá'í World Commonwealth اشاره می‌فرمایند. مترجمین بهائی در نوشتجات خود ترجمه‌های مختلفی از این عبارت نموده‌اند. در قسمت توضیحات فارسی کتاب مستطاب اقدس عبارت مذکور به "اتحادیه جهانی بهائی" ترجمه شده و در این بحث از همین عبارت استفاده می‌شود، بدان معنی که در ظلّ اتحادیه جهانی بهائی یک جامعه مشترک‌المنافع تأسیس خواهد شد. منظور از منافع، تنها اقتصادی نیست بلکه جنبه‌های دیگر از جمله: اجتماعی، سیاسی، محیط زیست، تشکیلات و نظامات بین‌المللی و همچنین اخلاقیات و روحانیات نیز مورد نظر و توجه خواهند بود. در این بحث تنها به جنبه اقتصادی و آن هم به طور بسیار اجمالی اشاره می‌شود.

بحث درباره دیدگاه اقتصادی حضرت شوقی ربّانی را در سه قسمت مورد بررسی قرار می‌دهیم: ابتدا اشاره به تعدادی از خصوصیات اقتصادی بهائی که به این بحث مربوط می‌شود و سپس نظری اجمالی به دیدگاه اقتصادی حضرت شوقی ربّانی در رابطه با اتحادیه جهانی بهائی می‌اندازیم و در خاتمه و به طور خلاصه نظرات حضرت شوقی ربّانی را در رابطه با کاهش فقر در جهان بررسی می‌کنیم.

در مقدمه ذکر این نکته لازم است که خیلی زود است پیش بینی نمود که این اتحادیه جهانی بهائی که جزئی از نظم نوین جهان آرای حضرت بهاءالله است به چه شکل و ترکیبی خواهد بود. آنچه که از آثار حضرت ولیّ امرالله می‌توان استنباط نمود این است که نظم اداری بهائی وسیله‌ای است برای رسیدن به اتحادیه جهانی بهائی و البته در این فاصله جامعه جهانی نیز نقشی ایفا خواهد نمود و آن عبارت است از استقرار صلح اصغر و برقراری اتحاد ملل. اتحادیه جهانی بهائی جامعه بشری را به سوی عصر ذهبی هدایت خواهد نمود که در ظلّ آن صلح اکبر، وحدت عالم انسانی و استقرار ملکوت الهی بر عرش زمین صورت خواهد گرفت. بنابراین به نظر می‌رسد که اتحادیه جهانی بهائی یک راه و طریقه‌ای است (process) که جامعه جهانی بهائی را از طریق نظم اداری به سوی عصر ذهبی انتقال می‌دهد و از این طریق احکام و تعالیم بهائی یک یک به مرحله اجراء در خواهند آمد.

بر طبق بیانات متعدده در آثار حضرت شوقی ربّانی ادراک این نظم نوین که به چه شکل و ترکیبی خواهد بود هنوز زود است و مقایسه آن با نظامات کنونی کاملاً خطاست. حضرت شوقی ربّانی در این باره چنین می‌فرمایند: «مادام که این نظم هنوز در مرحله طفولیت است زنده زنده که نفسی در ادراک کیفیتش به خطا رود و یا از اهمیتش بکااهد و یا مقصدش را دیگرگون جلوه دهد». (1)

همچنین می‌فرمایند: «قیاس این نظم فرید الهی با نظامات متنوعه‌ای که عقول بشری در ادوار مختلفه تاریخیه برای مؤسسات خویش ایجاد کرده است کاملاً خطاست». (2)

و نیز می‌فرمایند: «نظریات مردوده و مؤسسات متزلزل و مضطرب به مدنیت عصر حاضر با بنای محکم و متینی که قدرت الهی آن را تأسیس نهاده مبانیت و مخالفت را داراست». (3)

بر طبق این بیانات مبارکه حضرت شوقی ربّانی بنای عظیم نظم بدیع جهان آرای حضرت بهاءالله را نمی‌توان بر روی نظرات مردوده و مؤسسات متزلزل مدنیت عصر حاضر بنا نمود. ما از یک تولّد تازه سخن می‌گوئیم، از ساختن یک بنای جدید حرف می‌زنیم، از دوختن یک جامه نو سخن می‌گوئیم و نظام‌های کنونی به نقل از دکتر فرزام ارباب: «قابل ترمیم و تعمیم نیست و ایجاد تغییرات اساسی و بنیانی در تمام جوانب زندگی بشری ... ضروری است». (4) اگر بهائیان و بخصوص محققین بهائی گهگاهی به نظامات ساخته بشر اشاره می‌کنند و یا در پی مقایسه با آنها بر می‌آیند، نه به خاطر آن است که این نظم نوین شباهتی با این نظام‌ها دارد، بلکه به خاطر نزدیکی اندیشه و فکر انسان با این نظام‌هاست، و در عین حال برتری نظام الهی مشخص می‌شود.

خصوصیات اقتصاد بهائی فراوانند، در اینجا تنها به تعدادی از آنها که به این بحث مربوط می‌شوند اشاره می‌شود:

1. طبق بیانات متعدده از جانب شارعین ائین بهائی، پایه و اساس جهانی شدن حقیقی که در ظلّ اتحادیه جهانی بهائی صورت خواهد گرفت اتحاد بین ملل است. از این رو بهائیان طالب انسانی کردن و روحانی کردن حرکت جهان به سوی اتحاد بین ملل هستند و این حرکت را حتمی و جزئی از گرایش‌های عمده تاریخ جهان می‌دانند.

2. دیانت بهائی یک مکتب اقتصادی نیست و علت ظهور حضرت بهاءالله تنها حلّ مشکلات اقتصادی نبوده است. هدف دیانت بهائی وحدت عالم انسانی است و اقتصاد تنها یک وسیله است برای رسیدن به این هدف. حضرت شوقی ربّانی می‌فرمایند: «حضرت بهاءالله تعالیم اساسی چندی به ما عطا فرموده‌اند که در مستقبل ایام راهنمای اقتصادیان بهائی قرار خواهد گرفت تا طبق آن تعالیم مؤسساتی از برای تعدیل روابط اقتصادی عالم تأسیس نماید». (5)

همچنین می‌فرماید: «در امر بهائی به طور کلی راجع به مسائل اقتصادی تعالیمی که جنبه فنی داشته باشد از قبیل امور مربوط به بانک و قیمت‌ها و غیره وجود ندارد. امر بهائی اساساً دستگاه اقتصادی نیست و مؤسّسین آن را نمی‌توان متقنّین در عالم اقتصاد دانست، آنچه امر بهائی درباره اقتصادیات به عالم افاضه کرده اصولاً به طور غیرمستقیم بوده و منظور از آن اجرای اصول روحانی در تشکیلات اقتصادی کنونی دنیا می‌باشد.» (6)

بنابراین علمای اقتصادی بهائی در آینده می‌توانند گرد هم آیند و تحت راهنمایی‌ها و هدایت‌های بیت العدل اعظم الهی به ایجاد یک سیستم اقتصادی بهائی برآیند، ولی در حال حاضر یک سیستم اقتصادی بهائی وجود ندارد. همچنین ذکر این مطلب مفید است که در بحث راجع به اقتصاد بهائی از اصطلاح دکترین اقتصادی استفاده می‌شود. دکتر عباس کاشف در یک بررسی می‌نویسد: «زیرا دکترین عبارت است از بیان آرمان‌های یک جامعه و چون دیانت بهائی خود در پدیده‌های اقتصادی و علت پیدایش آنها وارد نگر دیده و صرفاً اکتفا به بیان کمال مطلوب جامعه انسانی نموده است لهذا اطلاق لفظ دکترین در این مورد بسیار رسا و بجا است.» (7)

3. نظرات و تئوری‌های اقتصادی بازتابی از وقایع زمان خود دارند، به طور مثال نظرات آدم اسمیت (Adam Smith) در رابطه با مسائل و مشکلات اولیه انقلاب صنعتی و بخصوص در کشور انگلستان بوده است. نظرات کارل مارکس (Karl Marx) رابطه نزدیک با قدرت بی‌حد سرمایه‌داری و استثمار کارگران داشته است، و نظرات و تئوری‌های جان می‌نارد کینز (Maynard John Keynes) در رابطه با رکود شدید و بحران‌های اقتصادی در سال‌های 1927 - 1933 بوده است. به عبارت دیگر هر یک از نظرات و نظام‌های اقتصادی مانند سرمایه‌داری و یا لیبرالیسم و یا اقتصاد آزاد، سوسیالیستی و کمونیستی انعکاس و یا بازتابی از مسائل و شرایط زمان خود داشته‌اند. بر طبق این استدلال می‌توان گفت که یکی از خصوصیات زمان حضرت بهاءالله، جهانی شدن امور است و دکترین اقتصادی بهائی بازتابی از جهانی شدن دارد. به عبارت دیگر دکترین اقتصادی بهائی: نه شرقی است و نه غربی، نه فقط برای کارگر است و نه فقط برای سرمایه‌دار، نه برای فقیر است و نه برای غنی، بلکه عموم افراد بشر را شامل می‌شود. حضرت بهاءالله در لوح دنیا می‌فرماید: «عالم بین باشید و نه خود بین.» (8)

البته این جهان بینی فقط به نصایح اخلاقی منتهی نمی‌شود بلکه اصول و قوانین و مقرراتی را شارع ائین بهائی وضع فرموده‌اند که در تحت سازمان اداری- اقتصادی جامعه اجرا می‌گردد. حضرت شوقی ربّانی در این باره می‌فرماید: «روشی که به کار می‌رود و موازینی را که لقا می‌نماید آن را نه به شرق متمایل می‌سازد نه به غرب، نه به یهود و نه به غیر آن، نه به فقیر نه به غنی، نه به سفید و نه به سیاه، شعارش وحدت عالم انسانی، علمش صلح اعظم، سرانجامش حلول دوره ذهبی هزار ساله یعنی یومی که سلطنت‌های عالم به سلطنت الهیه که سلطنت حضرت بهاءالله است مبدل گردد.» (9)

4. در اقتصاد بهائی از شرایط لازم برای جهانی شدن حقیقی این است که می‌بایست کلّ افراد بشر به حساب آیند. حال اگر به نظام‌های اقتصادی موجود نگاهی بیندازیم ملاحظه می‌کنیم که اولاً همگی از غرب برخاسته‌اند و در نتیجه بازتابی از اقتصاد غربی دارند، بدان معنی که شرایط اقتصادی سایر نقاط عالم در نظر گرفته نشده و یا در برنامه آینده این نظام‌ها نیست. دیگر آن که هر نظامی از یک گروه خاصی طرفداری می‌کند. به طور مثال نظام کمونیستی از کارگر و نظام سرمایه‌داری از سرمایه‌دار پشتیبانی می‌کند و حال آن که نیمی از مردم جهان کشاورز هستند. دیانت بهائی یک ائین جهانی است و دکترین اقتصادی بهائی کلّ افراد بشر را در بر می‌گیرد. در این عصر، انسان به مرحله‌ای از بلوغ رسیده که توانائی آن را دارد نظامی به وجود آورد که شرایط لازم و مناسب که بر مبنای عدالت اقتصادی و اجتماعی است و عموم افراد بشر را در بر گیرد در آن نهفته باشد.

5. در بحث راجع به اقتصاد بهائی می‌بایست که کلّ دیانت بهائی مورد مطالعه قرار گیرد. به عبارت دیگر اقتصاد بهائی را می‌بایست همراه با تعالیم دیگر مطالعه و جستجو کرد. ولی از آنجا که موضوع این انجمن در خصوص حضرت شوقی ربّانی می‌باشد سعی می‌شود تا آنجا که ممکن است از آثار مبارک ایشان استفاده شود.

حال در این قسمت اشاره‌ای مختصر به دیدگاه اقتصادی حضرت شوقی ربّانی در رابطه با اتحادیه جهانی بهائی می‌اندازیم. حضرت شوقی ربّانی در یکی از توفیعات خود تحت عنوان تولّد مدنیّت جهانی (Unfoldment of Divine Civilization) که در سال 1936 خطاب به بهائیان غرب صادر شده، اهداف چندی برای اتحادیه جهانی بهائی مشخص فرموده‌اند. در قسمتی از این توفیق منبع، در دو پاراگراف، به چندین مورد که به طور مستقیم و یا غیر مستقیم به اقتصاد و موارد دیگر چون محیط زیست، نظامات بین‌المللی، مسائل و موضوعات اجتماعی و سیاسی و همچنین به اخلاقیات مربوط می‌شوند اشاره فرموده‌اند. در ادامه این بحث به چند قسمت از بیان مبارک که بیشتر جنبه اقتصادی دارند اشاره شده و درباره هر یک توضیح مختصری داده می‌شود. حضرت شوقی ربّانی می‌فرماید: «منابع اقتصادی جهان تحت نظم در آید و از موادّ خامش بهره‌برداری و استفاده شود، بازار فروشش توسعه و هماهنگی یابد و محصولاتش به طور عادلانه توزیع شود.» (10)

1. منابع اقتصادی جهان تحت نظم در آید:

با توجه به اینکه منابع ناشناخته در آینده کشف خواهند شد، در حال حاضر ما با چند منبع اقتصادی آشنائی داریم که عبارتند از: نیروی انسانی، طبیعت، سرمایه و تکنولوژی، و دکتر شاپور راسخ منابع فضائی را نیز به این لیست افزوده‌اند.

نیروی انسانی که شامل هر دو، بدنی و فکری می‌شود موقعیت خاصی را در بین سایر منابع اقتصادی دارد و اگر این نیرو به درستی تربیت شود و مورد استفاده صحیح قرار گیرد می‌تواند نقش مهمی در ازدیاد تولید داشته باشد. نیروی انسانی نیروی فعال اقتصاد به شمار می‌آید و حال آن که سایر منابع نیروی غیر فعال هستند. بدان معنی که مثلاً طبیعت و از جمله زمین تحت نظر انسان فعال می‌شود. امروزه در چند مورد این نیروی با ارزش انسانی تلف می‌شود. به طور مثال میلیونها نفر به طور مستقیم و یا

غیر مستقیم در خدمت ارتش‌ها هستند و یا از نیروی انسانی زنان آن طور که شایسته است استفاده نمی‌شود و یا در اثر بیکاری و یا تبدیلی عده‌ای، نیروی انسانی هدر می‌رود و یا میلیون‌ها کودک که می‌بایست در مدارس به تحصیل علم و دانش و یادگیری صنعت مشغول باشند به اموری مشغولند که حاصلی برای آینده آنها ندارد. تعدادی از احکام و تعالیم آئین بهائی به افراد کمک می‌کند تا از خود یک انسان فعال و مفید به حال جامعه بسازند. از جمله این تعالیم تحقق صلح عمومی است که باعث می‌شود آن دسته از نیروی عظیم انسانی که در ارتش‌ها مشغولند به اموری مشغول شوند که نفعش به عموم رسد. حضرت بهاء‌الله در لوح بشارات نوید می‌دهند که: «سلاح عالم به اصلاح تبدیل شود و فساد و جدال از مابین عباد مرتفع گردد» (11)

دنیای امروز آن چنان در غوطه نزع و جدال فرو رفته که قادر نیست حتی تصور منافع عظیمه در زمان صلح را بکند. وقتی صلح برقرار شد انسان قادر خواهد بود به توفیقاتی دست یابد که در زمان جنگ حتی تصورش را هم نمی‌تواند کرد.

البته نیروی انسانی شامل هر دو زن و مرد است. ما نمی‌توانیم نیمی از جمعیت جهان را که زنان باشند از نیروی انسانی جدا کنیم و یا نادیده بگیریم. نادیده گرفتن زنان می‌تواند لطمه بزرگی به اقتصاد یک مملکت وارد آورد. اگر اقتصاد را این طور تعریف کنیم که عبارت است از: علم استفاده از وسایل و عوامل کمیاب تولید برای رسیدن به هدف‌های معین، هنوز از زن به عنوان یک عامل مهم تولید به طور مفید و مؤثر استفاده نمی‌شود. زنان در بسیاری از نقاط عالم این فرصت را ندارند که از نیروی انسانی خود هر دو عقلانی و روحانی و به طور شایسته استفاده کنند. همچنین اگر هدف علم اقتصاد را راهنمایی انسان برای انتخاب بهترین روش استفاده از منابع بدانیم، در این مورد نیز زنان در بسیاری از جوامع، حق انتخاب روش را ندارند و یا به عبارت دیگر وظایف زن از قبل و از طرف سایرین برای او تعیین می‌شود. چنین وضعی رشد و توسعه اقتصادی را مشکل می‌سازد.

اگر به کشورهای متمدنی جهان نگاهی بیاندازیم ملاحظه می‌کنیم که زنان نقش مؤثری را در پیشبرد مقاصد اجتماعی و سیاسی و اقتصادی کشورشان ایفاء می‌کنند و یا به عبارت دیگر این کشورها اهمیت بیشتری به نقش زنان در رشد و توسعه اهداف جامعه می‌دهند. با توجه به این که عده کثیری از مردم فقیر جهان زنان هستند، ببینیم چه عواملی باعث شده‌اند که در کشورهای پیشرفته زنان از فقر رهایی یابند؟ در حالی که به بعضی از این عوامل اشاره می‌شود، احکام و تعالیم دینان بهائی را بخاطر بیاوریم. این عوامل عبارتند از: همبستگی خانوادگی، فرصت‌های مناسب اجتماعی - سیاسی و اقتصادی برای زنان، رفاه اجتماعی برای همه و بخصوص برای زنان و کودکان و سالمندان، آزادی زنان و یا وجود دموکراسی، تساوی حقوق زن و مرد، وضع و اجرای قوانین کاری با شرایط مناسب برای زنان، پائین آمدن درصد تبعیض در رابطه با زنان، و احترام به زنان در محیط کاری و حق انتخاب در همه امور.

اجازه بدهید در ادامه این بحث چند کلمه‌ای هم در مورد طبیعت و اصل کشاورزی ذکر شود: از دیدگاه یک بهائی زمین، آب، کشاورزی و معادن طبیعی، دریاها و اقیانوسها و جنگلها و به طور کلی قوای مکنونه در طبیعت از اهمیت خاصی برخوردارند و این اهمیت برای حفظ منابع طبیعی چنان است که حل مسئله اقتصاد در دینان بهائی و به فرموده شارع این امر از دهقان آغاز می‌شود. حضرت بهاء‌الله در لوح دنیا چنین میفرماید: پنجم: توجه کامل است در امر زراعت. این فقره اگر چه در پنجم ذکر شد و لکن فی الحقیقه دارای مقام اولست. (12)

در دکتترین اقتصادی بهائی استفاده صحیح از منابع طبیعی و احتراز از اصراف و ضایعات مورد توجه قرار گرفته است. تعدادی از کشورها در چند دهه اخیر از علوم و فنون جدید استفاده کرده و به طور مثال از زمین کشاورزی به نفع احسن بهره برده‌اند. حضرت عبدالبهاء در رساله مدنیّه در سال 1875 خطاب به ایرانیان، و حضرت ولی امرالله در توفیق 1936 تشویق فرموده‌اند که از علوم و فنون جدید برای توسعه و پیشرفت بهره برند. مثلاً کشور بنگلادش در دو دهه اخیر با استفاده از تکنولوژی جدید و مناسب توانسته محصولات برنج خود را به چند برابر افزایش دهد به طوری که 160 میلیون نفر جمعیت این کشور از لحاظ مصرف برنج خودکفا شوند. سؤالی که برای کارشناسان محیط زیست مطرح است و با آن سر و کله می‌زنند این است که آیا برای رشد و توسعه اقتصادی حدی وجود دارد؟ این کارشناسان از رشد اقتصادی بالا در کشورهایی مانند چین و هندوستان و تعدادی کشورهای دیگر از جمله برزیل و کره جنوبی نگرانند. اجازه بدهید بحث را قدری بیشتر گسترش دهیم تا بیان حضرت شوقی ربّانی که می‌فرماید منابع اقتصادی جهان تحت نظم درآید روشن‌تر شود. رشد اقتصادی چین در یکی دو دهه اخیر بین 10 - 14 درصد و در هندوستان بین 7 - 10 درصد بوده است. البته چنین رشد اقتصادی در این دو کشور و تعدادی کشورهای دیگر باعث مسرت و خوشحالی است زیرا در همین مدت کوتاه بیش از چهار صد میلیون نفر از مردم چین و هندوستان از فقر مطلق نجات یافته‌اند. هر چند کمپانی‌های بزرگ بین‌المللی (Multinational Corporations) دارای معایبی می‌باشند و لکن در ایجاد کار و در کاهش فقر نقش مهمی را ایفا نموده‌اند. از طرف دیگر، اگر کشورهای آفریقایی بخواهند تا سال 2015 فقر را به نصف برسانند، که یکی از اهداف سازمان ملل متحد برای آفریقا است بنام Millennium Development Goal به یک رشد اقتصادی چشم گیر و بالا احتیاج است. البته این درصد رشد بالا باید ادامه یابد تا در آینده فقر مطلق بطور کلی از بین برود. چنین امری مسلماً باعث سرور همه خواهد شد. جامعه جهانی بهائی نیز از طریق پروژه‌های توسعه و عمران اقتصادی و اجتماعی درکارند تا به کاهش فقر و ایجاد رفاه بیشتر در آن قاره کمک کنند. و اما نگرانی‌های کارشناسان محیط زیست در این است که اگر آفریقا از رشد اقتصادی بالا و قابل ملاحظه‌ای برخوردار شود و اگر سطح زندگی جمعیت فقیر جهان رونق یابد و مثلاً به آنچه اروپایی‌ها و آمریکایی‌ها برای رفاه بیشتر کسب کرده‌اند برسند و اگر چین و هندوستان و سایر کشورهای در حال رشد به توسعه اقتصادی کنونی خود ادامه دهند، سؤال این است که با بسیاری از مشکلات در رابطه با محیط زیست و آلودگی هوا و تباهی مواد خام جهان و آلودگی اقیانوسها و امراض ناشی از آنها چه خواهیم کرد؟ بنابراین ملاحظه می‌کنیم که پیش بینی حضرت شوقی ربّانی که فرمودند منابع طبیعی جهان می‌بایست تحت نظم و کنترل در آیند از اهمیت به سزایی برخوردار است.

یکی از عواملی که منجر به نابودی محیط زیست می‌شود مصرف گزائی مفرط است. دکتترین اقتصادی بهائی روش برخورد انسان‌ها در مصرف کالاها را مورد بررسی قرار می‌دهد و احکام و تعالیمی که به حل مصرف گزائی مفرط کمک کند ارائه

می‌دهد. از جمله این تعالیم اجرای اعتدال در جمیع امور است. به نظر می‌رسد این حکم دوازدهم دردهای اجتماعی و اقتصادی است. و اگر منظور از اقتصاد بهائی تعدیل معیشت می‌باشد، اعتدال می‌بایست پایه و اساس اقتصاد قرار گیرد. نه تنها غنی می‌بایست اعتدال را رعایت کند و از زندگی ساده‌تری برخوردار باشد، فقیر نیز باید همت کند و از زندگی مرفه‌تری برخوردار شود. بیانات مبارکه در خصوص اعتدال و تعدیل معیشت فراوانند، از جمله حضرت عبدالبهاء چنین می‌فرمایند: «امر تعدیل معیشت بسیار مهم است و تا این مسئله تحقق نیابد سعادت برای عالم بشر ممکن نیست». (13)

2. بازار فروش توسعه یابد:

در دکنترین اقتصادی بهائی از توسعه تجارت بین‌المللی حمایت شده. اصل اقتصاد آزاد و حذف موانع گمرکی در آثار حضرت شوقی ربانی مورد تأیید و تأکید قرار گرفته است. از آثار مبارک حضرت شوقی ربانی این طور استنباط می‌شود که لازمه تحقق چنین طرحی ایجاد یک هیئت بین‌المللی است که در آن روح و وجدان دمیده باشد و خیرخواه همه مردم جهان باشد. از این طریق است که بازار فروش کالاها توسعه یابد و انصاف و عدالت رعایت شود. در رابطه با توسعه و رشد اقتصادی حضرت عبدالبهاء در رساله مدنیّه چنین می‌فرمایند: «اكتساب اصول و قوانین مدنیّه و اقتباس معارف و صنائع عمومیّه مختصراً (ما یَنْتَفِعُ به الغموم) از ممالک سائره جائز تا افکار عموم متوجه این امور نافع گردد و به کمال همت بر اکتساب و اجراء آن قیام نموده تا به عون الهی در اندک مدتی این اقلیم پاک [ایران] سرور اقلیم سائره گردد». (14)

حضرت عبدالبهاء ایرانیان را تشویق فرمودند که در رشد و توسعه اقتصاد کشور بکوشند و ثروت مملکت را بیفزایند. به ایرانیان فرمودند که از تجربه کشورهای که در پیشبرد اقتصاد کشورشان موفق بوده‌اند بهره برند. از جمله به ایرانیان فرمودند: «از افکار جدید استقبال کنند، از علوم و فنون جدید بهره برند، در ترویج صنایع بکوشند، به تأسیس قوانین عادلانه که حقوق هیئت عمومیّه را حفظ می‌کند پردازند، به منابع طبیعی توجه داشته باشند، با امم مجاوره اتحاد برقرار کنند، با امم شرق و غرب تجارت کنند و برای تزئید ثروت بکوشند» (15). از نظرگاه اقتصادی این بیان مبارک حضرت عبدالبهاء از اهمیت خاصی برخوردار است و احتیاج به بحثی جداگانه دارد.

بدترین رکود اقتصادی که به یاد داریم و درباره آن بسیار نوشته‌اند در سال‌های 33-1927 رخ داد که در آن دوره مثلاً تورم و بیکاری در انگلستان به بیش از 20 درصد رسید و رشد اقتصادی تا حدّ زیادی کاهش یافت. سایر کشورهای غربی نیز دچار این ورشکستگی اقتصادی شدند. این دوره به Great Depression و یا رکود بزرگ اقتصادی معروف است. در سال 83 - 1982، و در سال‌های اخیر ما با نوعی از آن رکود برخورد کرده‌ایم و آشنائی داریم، البته با شکل و ترکیب دیگری. معمولاً در چنین وضعی سیاستگذاران اقتصادی از روش محافظت (Protectionism) استفاده می‌کنند که اوضاع اقتصادی وخیم‌تر نشود، مثلاً موانع گمرکی به وجود می‌آورند و یا ارزش پول کشور خود را طوری تغییر می‌دهند که در بازار بین‌المللی و در مقابل پول‌های دیگر برنده شوند. حضرت شوقی ربانی در سال 1931 که غرب در بهبوه رکود اقتصادی بود با روش‌هایی که به تجارت بین‌المللی لطمه وارد آورد مخالف بودند و از این که بعضی از کشورها درصد گمرکی و یا "تعرفه های گمرکی سنگین" (16) خود را بالا می‌بردند ابراز نارضایتی می‌فرمودند (17). جهانی شدن امور و تجارت بین‌المللی هر چند به نفع تعدادی از کشورها شده ولیکن کشورهای فقیر به علت عدم وجود فرصت‌های مناسب، از منافع آن بی‌بهره مانده‌اند.

حضرت شوقی ربانی در توفیق منبع سنه 1936 به یک اصل اقتصادی در رابطه با تجارت بین‌المللی اشاره می‌فرمایند که به نظر می‌آید حلال بسیاری از مشکلات اقتصادی و تجاری باشد و آن احتیاج به یک "پول واحد بین‌المللی" (18) است. احتیاج و ضرورت به یک پول واحد بین‌المللی برای بسیاری از مردم جهان و گروه‌هایی مانند تاجران، جهانگردان و مسافران مبرهن شده است. یکی از علل مهم به لزوم یک پول واحد در این است که وابستگی جوامع به یکدیگر بیشتر شده و از جمله وسایلی که باعث بالا بردن کیفیت روابط بین مردم و ملل می‌شود وجود یک پول واحد بین‌المللی است. یکی دیگر از تعالیم بهائی که دارای همین خاصیت می‌باشد ایجاد یک زبان بین‌المللی است.

منطق لزوم یک پول واحد بین‌المللی در این است که جهانی شدن امور بخصوص مسائل اقتصادی احتیاج به یک پول جهانی نیز دارد. به عبارت دیگر نمی‌شود که یک جهان واحد داشته باشیم ولی یک پول واحد در آن نباشد. در حال حاضر اندیشه و آگاهی به یک پول واحد بین‌المللی بسیار عمیق‌تر و پیشرفته‌تر از آن است که ما تصورش را می‌کردیم و شاید این دیدگاه حضرت شوقی ربانی زودتر از آن به وقوع پیوندد که ما انتظارش را داشته‌ایم. با توجه زیادی که در چند دهه اخیر و بخصوص در چند سال اخیر به پول واحد بین‌المللی شده، باید اذعان نمود که عامل مهم برای رسیدن به تأسیس یک پول واحد، زمان است و نه انتخاب آن و متفنین بر این عقیده‌اند که زمان برای ایجاد یک پول واحد بین‌المللی بسیار مساعد است.

از شرایط لازم جهت موفقیت یک پول واحد بین‌المللی اتحاد بین ملل است. در چند سال اخیر عدم اتحاد بین کشورهای اروپائی مشکلاتی را برای پول ایرو (Euro) به وجود آورده است. همچنین در انتخاب پول واحد می‌بایست عدالت و انصاف در تعیین نرخ آن برقرار شود تا همه کشورهای فقیر و غنی، از آن بهره‌مند شوند. از جمله فواید یک پول واحد در این است که قیمت‌ها شفاف خواهند شد، بدان معنی که چون تنها یک پول در جهان وجود خواهد داشت قیمت کالاها در هر سطحی از بازار قابل مقایسه خواهند بود. آگاهی به قیمت‌ها و شفاف بودن آنها باعث جلوگیری از نوسانات قیمت‌ها در بازار می‌شود. این مسئله بخصوص به کشاورزان کمک می‌کند که محصولات تولید شده خود را با قیمت مناسب‌تر و احتمالاً بدون وجود رابط و یا دلالان در بازار به فروش برسانند. این روش به ایجاد تعدیل معیشت بین گروه‌های مختلف کمک می‌کند.

امروزه 143 نوع پول در جهان وجود دارد. از طریق این پول‌های رایج روزانه 3 میلیارد دلار محصولات گوناگون در بازارها به خرید و فروش می‌رسد. در چنین بازار پولی، کشورها دائماً در فکر آنند که ارزش پول خود را تغییر داده تا بتوانند با کشورهای دیگر و یا با رقبای خود رقابت پولی داشته باشند. و چون تعیین ارزش یک پول در مقایسه با ارزش یک پول دیگر است، پول‌های جهان بخصوص پول‌های با ارزش‌تر دائماً دچار بحران و یا ریسک (risk) نواسانات می‌باشند که از این طریق بحران‌های پولی در جهان به وجود می‌آید و در یکی دو دهه اخیر ما شاهد نمونه‌هایی از این قبیل نواسانات پولی بوده‌ایم. به عبارت دیگر ریسک نواسانات پولی زمانی وجود دارد که پول‌های دیگر نیز وجود داشته باشند. وقتی تنها یک پول واحد وجود داشته باشد، این ریسک خود بخود از بین می‌رود و هماهنگی اقتصادی به وجود می‌آید. از جمله بحران‌های اقتصادی در سال‌های اخیر جنگ پولی بین کشورهاست، بخصوص بین دو کشور چین و آمریکا. حضرت شوقی ربّانی در سال 1936 اشاره به آشفتگی و عدم هماهنگی اقتصادی می‌فرمایند و از یک اقتصاد نامتعادل "III-balanced Economy" (19) سخن می‌گویند.

با معرفی یک پول واحد بین‌المللی مشکل مصرف‌گرایی نیز تا حدودی برطرف می‌شود. البته مصرف‌گرایی مفراطی مختلف دارد. یکی از دلایل آن وجود یک پول با ارزش و قوی است. اصولاً پول قوی این خاصیت را دارد که می‌تواند کالای کشورهایی را که ارزش پولشان پایین‌تر است ارزان‌تر به دست آورد. به همین دلیل است که معمولاً مصرف‌گرایی مفراطی در کشورهایی بیشتر رایج است که پول قوی دارند. پول واحد بین‌المللی قدرت خرید خارق‌العاده را که از طریق پول قوی ایجاد شده از بین می‌برد و تعادل و هماهنگی در مصرف کالاها به وجود می‌آورد.

3. بازار فروش هماهنگ شود:

برای آن که به مفهوم هماهنگی اقتصادی و یا عدم توجه به آن باعث چه نگرانی‌هایی در بازارهای بین‌المللی گذشته، پی بریم به یک مثال در رابطه با سازمان کشاورزی اتحادیه اروپا - Common Agricultural Policy اشاره می‌شود. بودجه اتحادیه اروپا در سال 2010 مبلغ 123 میلیارد یورو (Euro) می‌باشد. 31 درصد از آن به سازمان کشاورزی اتحادیه اروپا تخصّص داده شده است که کشاورزان و دامداران اروپایی از آن استفاده می‌کنند (20). بدیهی است که تحت این برنامه، کشاورزان اروپایی با دریافت کمک‌های قابل توجه به آسانی می‌توانند در عرصه بازار بین‌المللی با کشاورزانی که از چنین امتیازی محرومند رقابت کنند و درآمد بیشتری را نصیب خود نمایند. چنین برنامه‌هایی باعث می‌شود که کشاورزان کشورهایی که از چنین کمک‌های دولتی محرومند از سطح زندگی پایین‌تری برخوردار باشند. این یک نمونه از عدم هماهنگی اقتصادی در رابطه با کشاورزی در سطح جهانی است. (21)

دکتر فانز رضوانی به هماهنگی بازار بین‌المللی اشاره کرده و اقتصاد جهانی را به دو قسمت بهره‌ور و بهره‌ده یا تولید کنندگان مواد طبیعی و در مقابل آنان کشورهای صنعتی تقسیم کرده است. در چنین وضعی هر کشور و یا حکومتی همانند قوانین تنازع بقاء در صدد جلب منفعت خویش و دفع ضرر بوده و در این راه از هیچ امری فروگذار نیستند. ایشان معتقدند که در حال حاضر در بعضی از نقاط عالم تولید به حدّ اکثر ممکن رسیده است ولی باز هم نیاز منطقه‌ای رفع نمی‌شود و در بعضی از نقاط، تولید در حدّ اقل و یا به طور ناقص اجرا می‌شود و در بعضی نقاط تولیدات کشاورزی و صنعتی بیش از نیاز محلی می‌باشد. دیانت بهائی با اعلان وحدت عالم انسانی و پایه‌گذاری یک اقتصاد جهانی و مرتبط و غیر متمرکز یک نوع هماهنگی در اقتصاد محلی، ملی و بین‌المللی به وجود می‌آورد.

با مراجعه به آثار بهائی می‌توانیم هماهنگی در زمینه‌های گوناگون را مطالعه کنیم، از جمله: همکاری و هماهنگی در حفاظت محیط زیست، همکاری بین زنان و مردان، هماهنگی بین علم و دین و عقل، هماهنگی در بسط آموزش و پرورش، همکاری و هماهنگی در ایجاد صلح و ایجاد روح تفاهم و همکاری و دوستی بین پیروان همه ادیان. هماهنگی و اتحاد در سیاست نیز از اهمیت به سزائی برخوردار است. امروزه اتحادیه اروپا که از موفقیت‌های چشمگیری برخوردار است ولیکن هنوز نتوانسته به یک اتحاد سیاسی در کل منطقه دست یابد و این همان طور که شاهد هستیم مشکلاتی به وجود آورده و این روزها صحبت از شکست پول واحد اروپا و قرض سرسام آور بعضی از اعضاء اتحادیه است و همانطور که از قبل بیان شد اقتصاد تنها یک وسیله است و اتحاد بین ملل اروپا می‌بایست پایه و اساس قرار گیرد.

اجازه بدهید چند کلمه‌ای هم در مورد عدم هماهنگی بین بانک‌ها، دولت‌ها، کمپانی‌ها و مردم گفته شود. اغتشاشات و بحران‌های بانکی که از سال 2008 آغاز شده اقتصاد جهان و بخصوص غرب را به مرحله ورشکستگی اقتصادی کشانده است. ما با نمونه‌ای از آن به نام Credit Crunch و یا "خرشدن اعتبار" و "ورشکستگی اعتبار" معروف است آشنائی داریم و حتی شاید خود دچار آن شده‌ایم. بدون آن که وارد جزئیات فنی آن بشویم که چگونه این پدیده به وجود آمده به این نکته اشاره می‌شود که این دوره ورشکستگی اقتصادی درس خوبی به طرفداران نظام سرمایه‌داری داده است و آن این که همان طور که حضرت شوقی ربّانی در سال 1931 به آن اشاره فرموده‌اند نظام سرمایه‌داری احتیاج به کنترل و هماهنگی دارد (22). دیگر آن که ریشه اصلی این ورشکستگی اقتصادی و خریدن اعتبار، عدم وجود اعتماد و اطمینان بین بانک‌ها، دولت‌ها و خریداران خانه بوده است. عوامل دیگر که باعث این بحران‌ها شده عبارتند از: حرص و طمع، نبودن عدالت و انصاف و همکاری بین گروه‌های مختلف که همگی جنبه‌های اخلاقی و معنوی دارند.

4. محصولاتش به طور عادلانه توزیع شود:

موضوعی که امروزه متخصصین و سیاست‌گزاران اقتصادی را به خود مشغول کرده، این است که در حالی که رشد سریع اقتصادی و پیشرفت تکنولوژی سطح تولید را بی‌اندازه بالا برده و ثروت جهان به طور قابل ملاحظه‌ای افزایش یافته، چگونه است که هنوز بیش از یک میلیارد جمعیت جهان در فقر مطلق بسر می‌برند؟ دکتترین اقتصادی بهائی با در نظر گرفتن هر چهار رکن اقتصاد که عبارتند از: تولید، توزیع، مصرف و جریان ثروت، راه‌هایی پیشنهاد می‌کند که هم از لحاظ کمی و هم از لحاظ کیفی قابل توجه هستند.

در مورد جهانی شدن امور، طرفداران جهانی شدن بر این عقیده‌اند که مشکلی با جهانی شدن نیست چون همه کشورها کم و بیش از آن بهره‌مند شده‌اند و لکن مشکل در روش‌هایی است که برای جهانی شدن اتخاذ شده و یا می‌شود و متأسفانه برنامهریزان و سیاست‌گزاران از طرق و روش‌های منفی برای رسیدن به جهانی شدن استفاده می‌کنند. به گفته جوزف استگلیتز (Joseph Stiglitz) برنده جایزه نوبل 2002 نتیجه این جهانی شدن این است که کشورهای ثروتمندی به وجود آمده‌اند که مردم فقیر دارد و یا یکی دیگر از برندگان جایزه نوبل در سال 1998 به نام آمارتیا سن (Amartya Sen) که می‌گوید ما مشکلی با جهانی شدن امور نداریم، بلکه مشکل در عدم توزیع عادلانه منافع به دست آمده از جهانی شدن در بین جوامع بشری است. بنابر این، نتیجه این جهانی شدن این است که منافع به دست آمده در اختیار تعداد معدودی از ملت‌ها، کمپانی‌ها و گروه‌ها قرار گرفته و باعث افزایش شکاف بیشتر بین کشورهای فقیر و غنی گشته و حتی در داخل کشورهای ثروتمند و صنعتی فاصله بین فقرا و اغنیاء افزایش یافته است. البته در آثار مبارکه که کراراً به این مطلب اشاره شده است. حضرت عبدالبهاء صد سال پیش در سفرهای خود به قطعه اروپا و آمریکا اشاره به فقر و غنای بی‌حد فرموده‌اند.

یکی از وظایف حکومت فدرال جهانی که توسط حضرت شوقی ربّانی تعیین گشته ایجاد امکاناتی است که جهت بهره‌برداری از منابع کره زمین به نفع تمام مردم جهان باشد. همچنین اتحادیه جهانی بهائی موظف است از موادّ خام اولیه به نحو شایسته بهره‌برداری کند و توزیع عادلانه و منصفانه تولیدات و منابع مالی را تضمین نماید.

حضرت شوقی ربّانی بقای نظم جهانی حضرت بهاء‌الله را که اتحادیه جهانی بهائی و اقتصاد جزئی از آن است بر پایه اخلاقیات و روحانیات قرار فرموده‌اند و عبارت "Divine Economy" و یا اقتصاد الهی را به کار می‌برند. انسان از دیدگاه بهائی دارای دو جنبه روحانی و جسمانی است و تکامل و پیشرفت منوط به هر دو عامل می‌باشد. در بیانی حضرت عبدالبهاء می‌فرمایند: «از ترقی مدنیت مادی، عالم انسانی سعادت صحیحه نمی‌یابد، اگر مدنیت جسمانی منضم به مدنیت روحانی شود سعادت حقیقی حاصل گردد». (23)

بسیاری از مشکلات اقتصادی و اجتماعی که امروزه گریبان‌گیر مردم شده ریشه اخلاقی دارند. به طور مثال یکی از ارزش‌های اخلاقی که حائز اهمیت فراوان است و در اقتصاد می‌تواند حلال بسیاری از مشکلات باشد صدق و راستی است. حضرت عبدالبهاء می‌فرمایند: «صدق و راستی اساس جمیع فضائل انسانی است. اگر نفسی از آن محروم ماند از ترقی و تعالی در کلیه عوالم الهی ممنوع گردد و چون این صفت مقدس در نفسی رسوخ نماید سایر صفات و کمالات قدسیه بالطبع حاصل شود و فرد کامل گردد». (24)

حال تصور بفرمائید که به طور مثال چه تغییری در بودجه یک دولت صورت می‌گیرد اگر همه مردم یک مملکت صادق و درستکار باشند؟ اگر چنین شود بودجه مربوط به زندان‌ها کم می‌شود و در نتیجه بودجه مربوط به دادگاه‌ها پائین می‌آید، و در نتیجه بودجه هنگفتی که به پلیس اختصاص دارد کاهش می‌یابد، و همچنین همه کسانی که قرار بوده در زندان‌ها حبس باشند حال آزادند و مشغول کارهای تولیدی و عام‌المنفعه خواهند شد که به افزایش سرمایه یک ملت می‌انجامد. بنابر این با توسل به صدق و راستی هزینه‌های زاید، اندوخته می‌شوند که می‌توان آنها را در کارهای مفید و برای رفاه عموم جامعه بکار برد. اضافه بر این یک ویژگی مهم ساختار اقتصادی در یک جامعه طرز فکر و نحوه دید اجتماعی کسانی است که مصدر امور هستند. حال تصور بفرمائید که اگر جوامع کنونی دارای رهبران و مدیران و مسؤولین صادق و درستکار باشند چه تغییری در اوضاع اجتماعی و اقتصادی صورت می‌گیرد.

از موارد دیگر که رابطه نزدیک بین اقتصاد و ارزش‌های اخلاقی دارد مسئله رشوه است که از جنبه‌های فساد می‌باشد. رشوه از آن گونه مسائلی است که بسیار رایج است و در عین حال کمتر مورد مجازات و سرزنش قرار می‌گیرد. یک آمار از بانک بین‌المللی در سال 2002 نشان می‌دهد که در آن سال دو میلیارد دلار رشوه رد و بدل شده. اگر این مبلغ در راه رشد و توسعه اقتصادی کشورها به کار برده می‌شد، درآمد سرانه جهان 54 میلیارد دلار افزایش می‌یافت.

برای اطلاع دوستان عزیز که با اقتصاد آشنائی دارند ذکر این مطلب لازم است که در این محاسبه از روش "اثر افزاینده" و یا "Multiplier Effect" استفاده شده است (25). این مبلغ 54 میلیارد دلار بیشتر از درآمد سرانه تمام کشورهای جهان است به جز کشورهای آمریکا، ژاپن، آلمان، چین، انگلستان و فرانسه. حضرت عبدالبهاء در سال 1875 از مبارزه با فساد بیان می‌فرمایند. ایرانیان را تشویق و نصیحت می‌فرمایند که در از بین بردن فساد بکوشند. یکی از عوامل مهمی که امروزه باعث رشد اقتصادی تعدادی از کشورهای شده مبارزه با فساد است. با مطالعه آثار مبارکه و بخصوص تعلیم مربوط به دکتترین اقتصاد بهائی می‌توان به اهمیت فراوانی که ارزش‌های اخلاقی و روحانی در مسائل اقتصادی دارند پی برد.

در خاتمه به طور مختصر اشاره‌ای به چهار نظریه حضرت شوقی ربّانی در رابطه با مسئله مهم و حساس فقر می‌شود. البته عوامل به وجود آمدن فقر بسیارند و در اینجا تنها به چند عامل که در رابطه با بیان مبارک است اکتفا می‌گردد. بجاست که بیان

مبارک در اینجا بار دیگر تکرار شود. حضرت شوقی ربّانی می‌فرماید: «منابع اقتصادی جهان تحت نظم در آید و از موادّ خامش بهره‌برداری و استفاده شود، بازار فروشش توسعه و هماهنگی یابد و محصولاتش به طور عادلانه توزیع شود».

(1) یکی از علل ایجاد فقر در جهان کمبود منابع ضروریّه جهت پیشبرد مقاصد اقتصادی است. اگر کشورهای در حال رشد و کم درآمد از این منابع برخوردار باشند قادر خواهند بود تا اندازه‌ای خود را از فقر نجات دهند و از رشد و توسعه اقتصادی بالا برخوردار شوند. به فرموده حضرت شوقی ربّانی هنگامی که منابع اقتصادی جهانی هر دو انسانی و جسمانی به طور صحیح مورد استفاده و بهره‌برداری قرار گیرند، کشورهای کم درآمد نیز سهمی از این منابع برده که تا حدّی به رهائی آنان از فقر می‌انجامد.

(2) یکی دیگر از عوامل وجود فقر نبودن شرایط مناسب در بازارهای بین‌المللی جهت فروش کالاهای تولید شده از طرف کشورهای در حال رشد است. شرایط مناسب و موقعیت‌های مفید در تجارت بین‌المللی این فرصت را به تولید کنندگان کشورهای در حال رشد می‌دهد که کالاها و محصولات تولیدی خود را با قیمت مناسب در بازار بین‌المللی به فروش برسانند و از این طریق از زندگی مرفه‌تری برخوردار شوند. از این رو حضرت شوقی ربّانی می‌فرماید که تحت اتحادیه جهانی بهائی بازار فروش توسعه یابد.

(3) از دیگر عوامل به وجود آمدن فقر عدم هماهنگی اقتصادی بین گروه‌های مختلف بازار است. فقر معمولاً در جوامعی وجود دارد که عده معدودی از ثروت بی‌حدّ و حساب برخوردار باشند. هماهنگی و کنترل بخش‌های تجارّتی به افراد کم درآمد این فرصت را می‌دهد که سهمی از تجارت بین‌المللی ببرند. همچنین کشورهای در حال رشد از همکاری و پشتیبانی کشورهای مرفه‌تری برخوردار خواهند شد. حضرت شوقی ربّانی با اشاره به اتحادیه جهانی بهائی می‌فرماید بازار فروش هماهنگ شود.

(4) عامل چهارم در رابطه با فقر، عدم توزیع عادلانه از منافع جهانی شدن در بین همه جوامع بشری است و همان طور که حضرت شوقی ربّانی می‌فرماید تحت اتحادیه جهانی بهائی محصولاتش به طور عادلانه توزیع شود. در دکتّرین اقتصادی بهائی تعدیل معیشت عبارت از عادلانه کردن توزیع ثروت است. چنین حکمی زمینه را آماده می‌کند که همگی از حداقل رفاه مادی بهره‌مند شوند.

اگر فرض را بر این قرار دهیم که عوامل ذکر شده برخی از عوامل مهمّ به وجود آمدن فقر در جهان هستند، و با توجه به این که عوامل دیگر فقر نیز در سایر آثار مبارکه آمده، تحت اتحادیه جهانی بهائی از فقر مطلق خبری نخواهد بود و این بشارتی است که شار عین ائین بهائی و عده آن را به ما داده‌اند.

از دیدگاه بهائی فقر مفرط و غنای مفرط دو عامل بسیار مهمّ در ایجاد عدم تعادل در نظام اجتماعی هستند و از این رو هدف اقتصاد بهائی تعدیل معیشت می‌باشد یعنی محو همیشگی فقر مفرط و غنای مفرط. هنگامی که جامعه به رشد روحانی خود برسد، فرد ثروتمند از این که به همنوع خود کمک می‌کند احساس رضایت و مسرت خاطر می‌کند. حضرت عبداله‌باء در این باره چنین می‌فرماید: «به زودی زمانی فرا خواهد رسید که بشر حسّاس‌تر و رقیق‌القلب‌تر از امروز خواهد شد به نحوی که ثروتمندان با ملاحظه وضع رفعت‌بار فقرا در اطراف خود لذّتی از ثروت خود نخواهند برد و به خاطر خوشبختی خود هم که شده مجبور خواهند شد که ثروت خویش را در راه بهبود جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کنند به کار اندازند» (26)

در تأیید این بیان مبارک و عملی‌داری آن یکی از دلّالی که امروزه کشورهای ثروتمند مایلند به کشورهای کم درآمد و یا در حال رشد کمک کنند این است که متوجّه این قضیه شده‌اند که مشکل کشورهای فقیر می‌تواند مشکل بزرگی برای کشورهای ثروتمند نیز باشد. دکتّر شاپور راسخ در تأیید این گفته چنین نوشته‌اند: «متدرّجاً ملل توانگر به این حقیقت خواهند رسید که بدون بهبود زندگی و اعتدالی استاندارد معیشت مردم کشورهای کم درآمد، و احتراز خرید لازم از جانب آنها، محال است که توسعه صنعتی غرب الی الابد ادامه یابد» (27)

البته برای مبارزه با فقر مادی، اول باید بر فقر معنوی غلبه پیدا نمود. قبول آن که "همه بار یک دارید و برگ یک شاخسار" (28)، "عالم بین باشید و نه خود بین" (29)، "باسبابی که سبب راحت و آسایش عموم اهل عالم است تمسک جوئید" (30)، "امروز انسان کسی است که به خدمت جمیع من علی‌الارض قیام نماید" (31). اهمیت مسئله فقر و فقرا در آثار مقدّسه بهائی به حدّی است که شارح این ائین اغنیای ارض را به مراتب خطاب قرار داده و از جمله می‌فرماید: «ای اغنیای ارض فقرا امانت منند در میان شما، پس امانت مرا درست حفظ نمائید و به راحت نفس خود تمام نپردازید» (32).

چنین دیدگاهی فقط به نصایح اخلاقی منتهی نمی‌شود بلکه اصول و قوانینی را شارح ائین بهائی وضع فرموده‌اند که در تحت سازمان اداری - اقتصادی جامعه مجرا می‌گردد. تعالیم بهائی دید گاه روشنی از جامعه آینده ترسیم می‌کنند که مرحله ابتدائی آن هم اکنون آغاز شده و همان طور که گذشتگان به خاطر ایمان به مدینه فاضله خود جامعه بشری را به این مرحله از رشد و تکامل رسانده‌اند، بهائیان نیز به جهت اعتقاد به اهدافی چون صلح عمومی و وحدت عالم انسانی و اطاعت نصایح شارح این ائین نازنین که می‌فرمایند "به اعمال خود را بیارائید و نه به اقوال" (33)، سعی و کوشش می‌کنند تا جهان را به مدینه فاضله خود که عصر ذهبی باشد حرکت دهند.

مآخذها و یادداشت‌ها

1. حضرت شوقی ربّانی، ارکان نظم بدیع، تالیف غلامعلی دهقان، چاپ مؤسسه ملی مطبوعات امری ایران، 135 بدیع، صفحه 23
2. حضرت شوقی ربّانی، دور بهائی، اثر حضرت شوقی ربّانی، ترجمه لجنه ملی ترجمه نشر آثار امری ایران، نشر سوم، لجنه ملی ترجمه نشر آثار امری به زبانهای فارسی و عربی - لانگهاین المان غربی، 144 بدیع - 1988 میلادی، صفحات 87 - 86
3. حضرت شوقی ربّانی، ارکان نظم بدیع، تالیف غلامعلی دهقان، چاپ مؤسسه ملی مطبوعات امری، 135 بدیع، صفحه 24
4. فرزام ارباب: مقاله توسعه: میدان تلاش برای محققان و دانشمندان بهائی، ترجمه احسان الله همت.
عنوان اصلی این مقاله عبارت است از: Development: A Challenge to Baha'i Scholars
جلد سوم شماره 3 و 4 (فوریه 1984) مجله انجمن مطالعات بهائی (Association for Bahá'í studies)، صفحه 3.
5. حضرت شوقی ربّانی نظامات بهائی، صفحه 40 (جهت متن انگلیسی مراجعه شود به کتاب: True Foundation of All Economics, Compiled by Hooshmand Badi'i, Canada, Webcom Publisher, 2000, p. 21.)
6. حضرت شوقی ربّانی نظامات بهائی، صفحه 40 (متن انگلیسی در کتاب: True Foundation of All Economics, p. 22.)
7. دکتر عباس کاشف، آهنگ بدیع، شماره مسلسل 199، اکتبر 1963، صفحه 258
8. حضرت بهاء الله، لوح دنیا - مجموعه الواح مبارکه حضرت بهاء الله چاپ دوباره 1984 مؤسسه نشر آثار امری ویلمت النوز - صفحه 289.
9. حضرت شوقی ربّانی، دور بهائی، اثر حضرت شوقی ربّانی، ترجمه لجنه ملی ترجمه نشر آثار امری ایران، نشر سوم لجنه ملی ترجمه نشر آثار امری به زبانهای فارسی و عربی - لانگهاین المان غربی، 144 بدیع - 1988 میلادی، صفحه 96.
10. حضرت شوقی ربّانی نظم جهانی بهائی، منتخباتی از آثار صادره از قلم حضرت ولی امر الله - ترجمه و اقتباس هوشمند فتح اعظم، نشر دوم، 151 بدیع، 1995 میلادی، مؤسسه معارف بهائی، صفحه 156.
11. حضرت بهاء الله، لوح بشارات - مجموعه الواح مبارکه حضرت بهاء الله، چاپ دوباره 1984، مؤسسه نشر آثار امری ویلمت النوز - بشارات پنجم، صفحه 118.
12. حضرت بهاء الله، لوح بشارات - مجموعه الواح مبارکه حضرت بهاء الله، چاپ دوباره 1984، مؤسسه نشر آثار امری ویلمت النوز - بشارات پنجم، صفحه 292-293.
13. حضرت عبدالبهاء، مجموعه خطابات حضرت عبدالبهاء - لجنه ملی نشر آثار امری به زبانهای فارسی و عربی - لانگهاین المان غربی، قسمت دوم خطابات، سفر آمریکا و کانادا، صفحه 148.
14. حضرت عبدالبهاء، رساله مدنیّه، صادر سال 1292، (هیچ اطلاعی در مورد مؤسسه نشر در کتاب ذکر نشده) - صفحات 38 و 39.
15. حضرت عبدالبهاء، رساله مدنیّه، صادر سال 1292، صفحات 19 - 17.
16. حضرت شوقی ربّانی، نظم جهانی بهائی، منتخباتی از آثار صادره از قلم حضرت ولی امر الله - ترجمه و اقتباس هوشمند فتح اعظم، نشر دوم، 151 بدیع، 1995 میلادی، مؤسسه معارف بهائی، صفحه 48.
17. برای اطلاع بیشتر درباره اهمیت این مطلب به یک مقاله به زبان انگلیسی نوشته پروفیسور فرهاد راسخ مراجعه فرمایید.
Journal of Baha'i Studies, 11:3-4. Association for Baha'i Studies for North America, 2001
18. حضرت شوقی ربّانی، نظم جهانی بهائی، منتخباتی از آثار صادره از قلم حضرت ولی امر الله - ترجمه و اقتباس هوشمند فتح اعظم، نشر دوم، 151 بدیع، 1995 میلادی، مؤسسه معارف بهائی، صفحه 156.
19. حضرت شوقی ربّانی، *World Order of Bahá'u'lláh*, Wilmette: Baha'i Publishing Trust, 1991, p. 189.
20. <http://www.civitas.org.uk/eufacts/FSPOL/AG3.htm> For report of Common Agricultural Policy see:
21. برای مطالعه بیشتر این موضوع به مقاله‌ای تحت عنوان مشکلات لیبرالیسم اقتصادی نوشته صالح مولوی نژاد در مجله پیام بهائی، شماره 226، سپتامبر 1998 مراجعه شود.
22. Shoghi Effendi states: 'There is nothing in the teachings against some kind of capitalism; its present form, though, would require adjustments to be made.' *Directives from the Guardian*, p. 19.
23. حضرت عبدالبهاء، مجموعه خطابات حضرت عبدالبهاء - لجنه ملی نشر آثار امری به زبانهای فارسی و عربی - لانگهاین المان غربی، خطابات قسمت اول، خطابات، سفر اول اروپا، صفحه 95.
24. حضرت عبدالبهاء، ظهور عدل الهی، صفحه 55.
25. محاسبه از طریق تکنیک اثر افزاینده:
- For Multiplier Effect see: Beardshaw, J. *Economics*, 5th ed. London: Prentice Hall, 2001, p. 448.
26. حضرت عبدالبهاء، پیام بهائی، شماره 277، صفحه 38.
27. دکتر شاپور راسخ، امیدها و نویدها، از انتشارات بنیاد فرهنگی نحل، سال 2007 میلادی، صفحه 201.

28. حضرت بهاءالله، امر و خلق، جلد سوم، صفحه 203.
29. حضرت بهاء الله، لوح دنیا -مجموعه الواح مبارکه حضرت بهاءالله چاپ دوباره 1984، مؤسسه نشر آثار امری ، ویلمت النوز- صفحه 289.
30. حضرت بهاءالله، کلمات فردوسی، مجموعه ای از الوح جمال اقدس ابھی که بعد از کتاب اقدس ، لجنه نشر آثار امری به لسان فارسی و عربی، لانگهاین - آلمان، نشر اول - 137 بدیع - صفحه 37 .
31. حضرت بهاءالله، لوح مقصود، مجموعه ای از الوح جمال اقدس ابھی که بعد از کتاب اقدس، لجنه نشر آثار امری به لسان فارسی و عربی، لانگهاین - آلمان، نشر اول - 137 بدیع - صفحه 101 .
32. حضرت بهاءالله، کلمات مکنونه فارسی - قطعه 54.
33. حضرت بهاءالله، کلمات مکنونه فارسی - قطعه 5 .